

Uforløst spænding

af Karin Sivertsen

D. 9. dec. 1983 forsvarede lektor ved Danmarks Lærerhøjskole *Frede V. Nielsen* doktorafhandlingen »*Oplevelse af musikalsk spænding*«. Handlingen foregik i den store sal på Emdrupborg, som var godt fyldt. Der var lagt op til drama, fordi et af bedømmelsesudvalgets medlemmer, prof. Finn Egeland Hansen havde trukket sig ud af udvalget i protest mod godkendelsen af disputatsen og i stedet havde tilmeldt opposition ex auditorium.

Med erindringens langtidsperspektiv som hjælp tegner der sig nogle konturer af begivenheden i min bevidsthed, konturer, som har et andet, mere konkret aftryk i selve afhandlingen. Det er konturerne for og skyggerne af den evige, uforløste, ufrugtbare kamp om retten til videnskabelig objektivitet.

Striden stod om to ting, databehandlingen af det empiriske undersøgelsesmateriale og det for afhandlingen meget væsentlige spændingsbegreb. Det blev anført, at der var et påfaldende sammentræf mellem den påviste musikalske spænding og simpel musikalsk dynamik, sådan at de store steder i musikken ganske enkelt var de steder, hvor der blev spillet højest.

Hvis denne kritik er sand (og ud fra en kvantitativ betragtningsmåde kan man egentlig godt konkludere noget i den retning) ville disputatsen være alle tiders største svindelnummer og Frede V. Nielsen ville være i sin gode ret til at grine godt i skægget.

Men jeg mener ikke det er sandt. Jeg synes Frede V. Nielsen med sin disputats etablerer grundlaget for en ny betragtningsmåde af relationen menneske-musik og jeg synes ordet SPÆNDING er et godt ord til at betegne denne relation. Det kræver bare enorm velvilje og fantasi at trække denne erkendelse ud af disputatsens teknovidenskabelige kryptosprog. Af historiske årsager har jeg imidlertid følt mig motiveret for dette.

I sin indledende opstilling af præmisserne for undersøgelsen griber Frede V. Nielsen resolut sit imaginære undersøgelsesobjekt, den musikalske spænding og anbringer det i fri luft, midt mellem det konkrete musikstykke og lytteren. Handlingen sker naturligvis i fantasien, det er en abstraktion, men virkningen er god. Her har Frede V. Nielsen en meget heldig hånd.

Musikoplevelsen, siges der, er ikke primært knyttet til musikstykket og kan heller ikke udelukkende forstås ud fra lytteren, den er en begivenhed, der opstår i *spændingsfeltet* mellem klingende lyd og lytter. De to komponenter i dette lyddrama er imidlertid på ingen måde konstante, begge kan varieres uendeligt (en principielt uendelig række af musikstykker på den ene side og på den anden et principielt uendeligt antal perceptionsmåder). Det eneste der med sikkerhed kan siges er at der sker noget i sammensmeltningen mellem de to.

Objektet musik forstås som konkrete

lydlige fremtrædelsesformer med en metafysisk bagvedliggende intension og på lyttersiden inddrages det psykologiske bagland. Vi står altså med to rumlige størrelser, to bobler, som kan ramle ind i hinanden forskellige steder, evt. smelte helt sammen.

De måder lytteren kan modtage musikbølgen på beskrives under overskrifterne: kodefortrolighed, værk- eller objektfortrolighed, selektiv opmærksomhed, attitude, interesse/vaner, lytterttype, opmærksomheds-vågenhedsniveau. Med hensyn til den musikalske side er der udvalgt to musikstykker, som anses for specielt egnede til formålet. Dette program forekommer mig både at være logisk konsistens og udgøre en ideel undersøgelsesmodel.

Men så begynder Simenonforsøget¹ og det oplever jeg omvendt som meget ufrugtbart, fordi der såvidt jeg kan se er indbygget en væsentlig modsigelse i selve forsøgsopstillingen. Pointen med at benytte en nonverbal metode skulle vel være, at verbalsprogets logiske efterrationalisering af de principielt ikke rationelle musikoplevelser skulle omgås. Intensionen har formentlig været, at der skulle være en direkte linie fra musikoplevelse til neutral registrering. Men det kan aldrig ske, når oplevelsen forlanges psykomotorisk kanaliseret ud gennem høre hånd, som det kræves ifølge instruktionerne til forsøgspersonerne. Man kunne måske have accepteret brugen af tungen og resultaterne af

trykkeaktiviteterne som udtryk for en reflektorisk reaktion, hvis der overhovedet ingen instrukser var givet på forhånd. Hvis det havde været helt op til forsøgspersonen at bruge eller undlade at bruge tangen efter eget ønske. Som forsøgssopstillingen fremtræder sker der efter min mening en særdeles høj styring af resultatet fra forsøgslederens side.

Overordnet kan man tale om fire principielt forskellige lyttelag ved musiklytning. 1. Form og strukturlytning, hvor hjernens logiske funktion (venstre hjernehalvdelsaktivitet) er impliceret. 2. Følelsesmæssig lytning, hvor den subjektive oplevelseskvalitet er vigtigst (højre hjernehalvdelsaktivitet). 3. Sanselytning, hvor kroppen er det primære bearbejdningsorgan og 4. Meditativ lytten, hvor ingen perceptionsform har forrang, men personen lytter helt »åbent«.

Det er min erfaring at mennesker, der ingen musikalsk træning har primært lytter som beskrevet under 2. Musiklærere og musikstuderende lytter hyppigst som beskrevet under pkt. 1. Små børn og mennesker, der er meget kropslige (bevidst eller ubevidst) har hyppigst kontakt til lag 3. Den 4. lytte-måde forekommer blandt mennesker med meditativ træning, men også hyppigt blandt musikere uden en sådan og iøvrigt tilfældigt hos personer fra de andre nævnte grupper.

Frede V. Nielsens forsøgsoplæg interesserer sig hovedsagelig for lytte-måde 1. Når jeg mener at kunne konkludere sådan skyldes det den søgen efter ensartethed, der præger forsøgssopstillingen, og det er hovedsagelig på 1. trin musikoplevelsen hos forskellige personer kan udvise ensartethed. I de

øvrige lag vil musikoplevelsen være særdeles individuel.

Hvor forsøgsoplægget udviser en stor åbenhed, bliver selve forsøgssituationen ekstremt begrænset, og hermed bliver begrebet musikalsk spænding i denne undersøgelse også et meget begrænset anliggende. Der er et tydeligt tvangspræg over forsøget. Holdningen: Det skal sgu passe, lyser langt ud af forsøgssituationen.

Min erfaring er omvendt at det ikke er muligt at få en gruppe forsøgspersoners musikoplevelse til at passe ind i en klar systematik. Jeg lavede et eksperiment med et hold musikterapistuderende på Aalborg Universitetscenter, hvor jeg spillede et ukompliceret stykke musik, som de ikke kendte. Jeg fortalte ikke hvad det var, gav overhovedet ingen instrukser på forhånd og undlod at tale om eksperimentets intensi-on.

Efter to gennemspilninger og individuel nedfældelse af oplevelserne fremkom bl.a. følgende udsagn: Person a: Jeg fik gåsehud over hele kroppen. Person b: Min krop havde ingen tyngde. Person c: Jeg blev iskold over det hele. Person d: Sangeren havde en fantastisk teknik. Person e: Jeg følte at jeg gik ved stranden. Person f: Det var noget kommercielt lort. Person g: Jeg fik ulystfornemmelser fordi der var hak i pladen. Person h: Stemmen virker anklagende: Person i: Min vejtrækning blev tvunget ind i samme rytme som sangerens. Person j: Jeg fik spændinger i benene. Person k: Jeg ønskede mig i sangerindens sted. Person l: Jeg ville så gerne gøre det rigtige, men jeg vidste jo ikke, hvad det gik ud på.

Dette er kun en brøkdel af de reaktioner, der fremkom, men hvis man ser

på helheden skulle man ikke tro, det var det samme stykke musik, der blev forespillet for de 12 personer.

Dette kan ikke bruges til at modbevise Frede V. Nielsens resultater, alene fordi metoden her er verbal og fordi der ikke er lagt vægt på en specifik æstetisk lytten (også et meget vanskeligt begreb), men det kan måske sætte ensartetheden i disputatsens resultater i relief.

Og her er vi så nået til problemet med det videnskabelige. Hvis Frede V. Nielsen ikke havde været så forhippet på at nå frem til signifikante, materielle resultater af en art, der kan måles og vejes på doktorinstitutionens guldvægt kunne der være kommet epokegørende resultater ud af hans undersøgelse, for han arbejder jo med en principielt musikalsk model, med en bevægelig, mangespektret teori om musikalsk oplevelseskvalitet. Men objektivitetskravet dræber fantasiens ørneflugt og maser alt liv omkring sig.

Ak ja.

1. Simenon er som bekendt navnet på en berømt forfatter af spændingsromaner. Hvad der er mindre kendt er at det ligeledes er navnet på den tang, Frede V. Nielsen har brugt i sine forsøg med registrering af musikalsk spænding. Ordet er en forkortelse af udsagnet »*Simultan et non-verbal*«.